

Regeringens skrivelse till Riksdagen med anledning av Ålands lagtings initiativ som innehåller en hemställan om att regeringen ges i uppdrag att företa en översyn av strafflagens bestämmelser om sexualbrott samt att därefter vidta kompletterande åtgärder

Med stöd av 22 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland (1144/1991) översänds till Riksdagen i original och i finsk översättning ett från Ålands lagting till justitieministeriet inkommet initiativ, som innehåller en hems-

tällan om att regeringen ges i uppdrag att företa en översyn av strafflagens bestämmelser om sexualbrott samt att därefter vidta kompletterande åtgärder.

Helsingfors den 13 maj 2011

Republikens President

TARJA HALONEN

Minister Astrid Thors

ÅLANDS LAGTING

Mariehamn den 20 april 2011
Nr 116/2011

Justitieministeriet
PL 25
00 023 STATSRADET

I enlighet med 22 § självstyrelselagen för Åland får vi härmed vördsamt tillställa ministeriet Ålands lagtings den 20 april 2011 fattade beslut om ett initiativ till riksdagen.

Talman

Roger Nordlund

Lagtingsdirektör

Susanne Eriksson

Till regeringen

från Ålands lagting

Till lagtinget har överlämnats en hemställningsmotion om att lagtinget hos riksdagen, i enlighet med 22 § självstyrelselagen för Åland, hemställer om att riksdagen ger regeringen i uppdrag att företa en översyn av strafflagens bestämmelser om sexualbrottslagstiftningen.

Lagtinget har behandlat ärendet i den ordning lagtingsordningen för landskapet Åland föreskriver och får enligt denna dag fattat beslut vörd-
samt meddela

att lagtinget hos riksdagen i enlighet med 22 § självstyrelselagen för Åland, hemställer om att riksdagen ger regeringen i uppdrag att företa en översyn av strafflagens bestämmelser om sexualbrott i enlighet med motiveringen i bifogade hemställningsmotion samt i lagutskottets bifogade betänkande över motionen, för att bringa lagstiftningen i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen samt att därefter vidta kompletterande åtgärder i enlighet med initiativet.

Mariehamn den 18 april 2011

Roger Nordlund
talman

Gunnar Jansson
vicetalman

Gun-Mari Lindholm
vicetalman

Till Ålands lagting

En översyn av bestämmelserna om sexualbrott

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	1
Lagtingets initiativrätt	1
Pågående lagstiftningsändringar.....	2
Behov av en översyn.....	2
Utgångspunkter för översynen	2
Föregångare inom sexualbrottslagstiftningen	2
Kvinnor och män	3
Bred sakkunskap.....	3
Översynens omfattning	4
Samtycke/frivilligt deltagande.....	4
Straffskalan.....	4
Åtalsrätten	5
Nya brott och definitioner.....	5
Kompletterande åtgärder	5

Sammanfattning

I denna hemställningsmotion föreslår vi att lagtinget väcker ett initiativ i enlighet med självstyrelselagens 22 § i ett ärende som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet ska föreläggas riksdagen genom regeringens försorg.

Initiativet syftar till att hemställa om att riksdagen uppmanar regeringen att företa en översyn av sexualbrottslagstiftningen så att den bättre motsvarar den allmänna rättsuppfattningen. Översynen bör innefatta överväganden gällande införande av ett s.k. rekvisit för samråd/frivilligt deltagande, införande av nya brott såsom ofredande och sexuellt ofredande, en översyn av straffskalorna, en översyn av åtalsrätten samt behovet av kompletterande åtgärder.

Lagtingets initiativrätt

Enligt självstyrelselagens 22 § kan lagtinget väcka initiativ i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg.

Enligt regeringens proposition med förslag till självstyrelselag för Åland (RP 73/1990 rd) har lagtinget rätt att väcka initiativ i angelägenheter som underlyder rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativrätten gäller frågor som har särskild betydelse för landskapet. Initiativrätten innebär en möjlighet att komma in med förslag till rikslagstiftning med territoriellt begränsad giltighet. Initiativet behöver inte nödvändigtvis utmynna i en fristående lagstiftningsakt utan specialstadganden för Åland kan även inarbetas i större lagkomplex. Initiativrätten gäller förutom lagmotioner även hemställnings- och finansmotioner.

Denna hemställningsmotion syftar inte till lagstiftningsåtgärder som är territoriellt begränsade vilket inte heller förutsätts enligt lagtexten. Däremot syftar motionen till att åtgärder ska vidtas på ett område som är av särskild betydelse på Åland bland annat på grund av närheten till Sverige. Ur åländsk synvinkel vore det angeläget med en samsyn mellan Sverige och

Finland i fråga om sexualbrotten så att det inte ska ha någon betydelse var och av vem brott begås t.ex. då de sker ombord på de färjor som via Åland trafikerar mellan Sverige och Finland.

Det kan noteras att ändringar av processlagstiftningen tidigare företagits i riket till följd av de förhållanden som rådde på Åland då en stor del av de våldsbrott som förekom på färjor som trafikerade åländska vatten på grund av att dåvarande regel om forum delicti tillämpades så att alla de brott som begicks på de färjor som nattetid passerade den åländska skärgården skulle handläggas vid Ålands tingsrätt när ena parten är bosatt i Finland och den andra i Sverige.

Pågående lagstiftningsändringar

I riksdagen behandlas för närvarande två lagförslag som syftar till ändringar på detta område.

I regeringens proposition RP 283/2010 rd föreslås att den som genom att utnyttja en annans försvarslöshet, som denne inte själv har orsakat, har samlag med honom eller henne inte längre ska dömas för sexuellt utnyttjande utan gärningen ska kvalificeras som våldtäkt samt att andra sexuella handlingar än sådana som innebär våldtäktsbrott gentemot en försvarslös person ska bestraffas som tvingande till sexuell handling oberoende av vilken andel gärningsmannen har i att personen har blivit försvarslös.

Ytterligare föreslås i proposition RP 282/2010 rd att riksdagen ska godkänna Europarådets konvention för skydd av barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp samt godkänna ett antal lagförslag till följd av konventionens ikraftträdande. Bland annat kriminaliseras s.k. grooming eller lockande av barn i sexuella syften och samlag med en person under 16 år ska enligt huvudregeln anses vara grovt sexuellt utnyttjande av barn varvid straffskalan blir den samma som för våldtäkt. Vidare föreslås att alla brott i 20 kap. strafflagen som riktar sig mot personer under 18 år ska stå under allmänt åtal och att minimistraflet för sexuellt utnyttjande av barn höjs till fyra månaders fängelse.

Vi finner de föreslagna ändringarna viktiga och de utgör steg i rätt riktning. Lagförslagen är dock inte tillräckliga utan bör kompletteras med en total översyn av sexualbrottslagstiftningen.

Behov av en översyn

Synen på sexualbrotten genomgår stora och snabba förändringar. I massmedia uppmärksammas allt fler fall av sexuella övergrepp och det står allt mer klart att den allmänna rättsuppfattningen i många avseenden skiljer sig från lagstiftarens syn på sexualbrotten.

Vi noterar att ovan nämnda lagförslag utgör ett tecken på att utvecklingen varit sådan att det föreligger ett behov att på nytt se över straffbestämmelserna även om de trädde i kraft så sent som i början av år 1999 efter en grundlig utredning i den tredje fasen av totalreformen av strafflagen. Även i Sverige, där en sexualbrottsreform genomfördes så sent som år 2005, har en ny av regeringen tillsatt sexualbrottsutredning i ett betänkande år 2010 föreslagit förändringar i lagstiftningen. Detta visar att synen på sexualbrott genomgått så stora förändringar att lagstiftningen bör reformeras för att svara mot tidens rättsuppfattning.

Utgångspunkter för översynen

Föregångare inom sexualbrottslagstiftningen

Det är enligt vår mening viktigt att Finland som ett modernt och jämställt land är en föregångare i fråga om sexualbrottslagstiftningen på samma sätt

som Finland har ambitionen att vara ett föredöme i fråga om övriga grundläggande fri- och rättigheter. Det borde vara en självklarhet att lagstiftningen alltid är så långt utvecklad att lagstiftningsändringar till följd av internationella avtal på området inte i framtiden blir nödvändiga såsom nu är fallet exempelvis i fråga om Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Finland bör heller aldrig i framtiden bli föremål för kritik från exempelvis Amnesty International såsom i rapporten "Fallet nerlagt - Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna", vilken publicerades hösten 2008. Målet för översynen bör med andra ord vara mycket högt ställt.

Kvinnor och män

I översynen av lagstiftningen bör det finnas ett uttalat och tydligt genusperspektiv. Förväntningarna på könen är nämligen fortsättningsvis mycket olika i frågor som rör sexualitet. Män förväntas ta initiativ, vara aktiva, vara sexuellt intresserade och dominanta ibland på gränsen till aggressiva samt gärna ha många partners särskilt när de är unga. Kvinnor och speciellt unga kvinnor förväntas däremot hålla på sig och vara svårövertalade för att inte få dåligt rykte. Det finns också föreställningar om att kvinnor förväntas ställa upp på sexuellt umgänge i en relation även när hon inte känner för det. Sexuella trakasserier riktar sig i praktiken nästan uteslutande mot kvinnor, kvinnokroppen objektifieras i media och pornografi, kvinnliga könsorgan används som svordomar och det finns uppfattningar och fördomar kring hur en våldtäktsman och ett våldtäktsoffer är och beter sig, t.ex. förväntas inte en våldtäktsman vara snygg och trevlig.

Den här synen på könen och könsroller påverkar medvetet och omedvetet också synen på sexualbrotten både i fråga om stiftande av lagarna och tillämpningen av den, något som lagstiftaren hela tiden böra vara medveten om. För att komma till rätta med både föreställningar och beteenden kopplade till sexualitet behöver könsnormer och stereotypa uppfattningar utmanas och gamla föreställningar och fördomar ersättas med modernare och mer jämställda värderingar.

Vid översynen bör det också beaktas att det finns sexuella relationer av många slag samt att män har sexuella relationer med män och kvinnor med kvinnor. Av lagstiftningen bör det tydligt framgå att inte heller sexuellt våld i samkönade relationer är acceptabelt.

Bred sakkunskap

I samband med översynen bör sakkunskap anlitas på ett mycket brett fält. Av tradition anlitas ofta sakkunskap på områden som rör t.ex. polisen, åklagarväsendet och domarkåren medan det inte är lika självklart att kunskaper och erfarenheter på det psykologiska området, från genusforskningen och från t.ex. kvinnojourer tas tillvara.

Som ett exempel på kunskaper som bör tas tillvara kan nämnas den moderna forskning som visar att det är en normal överlevnadsreflex att bli paralyserad och inte göra motstånd i en hotfull situation som i samband med våldtäkt. Forskarna kallar det för "frozen fright" eller på svenska speladöd-reflex. Till skillnad från tidigare vet vi alltså idag att människor som utsätts för sexualiserat våld och hot ofta inte förmår eller vågar göra motstånd utan en reflex kan slå till så att pulsen minskar, blodtrycket sjunker och kvinnan inte längre kan vare röra sig eller ropa på hjälp. Detta beteende ska inte tolkas som ett uttryck för samtycke eftersom kvinnan inte förmår göra motstånd.

Översynens omfattning

Samtycke/frivilligt deltagande

Utgångspunkten för allt sexuellt umgänge måste vara alla parter frivilliga deltagande. Medverkan utan någon form av samtycke innebär nämligen en stor kränkning av den personliga och sexuella integriteten - en kränkning som i många fall kan medföra allvarliga psykiska skador för livet.

I dagens strafflag utgör våld, hot om våld eller hot en förutsättning för våldtäkt eller tvingande till samlag vilket innebär att det är graden av våld eller hot om våld som definierar hur allvarlig en våldtäkt kan anses vara. Att förekomsten av våld betonas så starkt indikerar möjligen att våldtäkt ses som en form av misshandel snarare än ett brott mot individens sexuella integritet och självbestämmanderätten.

Bristen på samtycke som grund för straffansvaret har kommit till tydligt uttryck i internationell praxis. Europadomstolen har i en den 4 december 2003 avkunnad dom (M.C. mot Bulgarien; ansökan nr 39272/98) gjort en genomgång av bl.a. lagstiftningen om våldtäkt i ett flertal europeiska länder och avgöranden av Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien. Med stöd av denna genomgång har domstolen funnit att artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen ålägger staterna att straffbelägga och effektivt lagföra varje form av sexuellt umgänge utan samtycke, även om offret inte har gjort fysiskt motstånd. I den sexualbrottsutredning som tillsatts av Sveriges regering och som i oktober 2010 avgav sitt betänkande (SOU 2010:71) analyserades Bulgariendomen. Utredningens bedömning är att domen inte innebär någon förpliktelse för Sverige att utforma lagstiftningen beträffande sexualbrott på ett visst bestämt sätt. Däremot krävs enligt utredningen att svensk materiell straffrätt och tillämpningen av den lever upp till de krav som ställs i artikel 3 och 8 i Europakonventionen, såsom de har kommit till uttryck i Bulgariendomen. Det måste enligt utredarna vara möjligt att bestraffa varje sexuell handling som skett utan samtycke och det kan ifrågasättas om Sverige med den nuvarande lagstiftningen och praxisen fullt ut uppfyller kraven.

Enligt vår bedömning bör även Finlands regering göra en motsvarande analys av vilken betydelse Europadomstolens dom har för finländsk lagstiftning.

Straffskalan

Även om det finns utrymme inom nuvarande straffskalorna att skärpa straffpraxis bör en översyn av straffskalan företas. Straffen för de grova kränkningar av både den personliga och sexuella integriteten som sexualbrotten innebär måste ställas i proportion till straffen för andra brott som t.ex. egendomsbrott. Straffskalan är ett tecken på samhällets syn på brottets allvar.

Både maximi- och minimistrafen bör ses över. Maximistrafen är det yttersta tecknet på hur grovt brottet anses vara men i praktiken ligger straffet för de flesta förövarna i den nedre delen av straffskalan varför minimistrafet också bör tillmätas stor betydelse.

Straffskalan för brott mot barn bör ägnas en särskild uppmärksamhet eftersom barn är synnerligen utlämnade och försvarslösa varför brotten mot dem alltid måste ses som grova. Detta gäller inte minst när det är fråga om brott där förövaren är en sådan person som på grund av en nära relation till barnet borde vara den som skyddar och vårdar det och som barnet borde kunna känna förtroende gentemot. Straffskalan i Finland är för närvarande bred i jämförelse med i Sverige och minimistrafen är låga med tanke på att det är frågan om grova brott. Även maximistrafen bör ses över för att markera allvaret i brotten.

Åtalsrätten

Enligt 20 kapitel 11 § i strafflagen får allmän åklagare inte väcka åtal för brott som avses i 3 § (tvingande till samlag), 4 § (tvingande till sexuell handling) eller i 5 § 1 mom. 2 eller 4 punkten (vissa fall av sexuellt utnyttjande), om inte målsäganden anmäler brottet till åtal eller ett synnerligen viktigt allmänt intresse kräver att åtal väcks.

Som nämns ovan har regeringen dock föreslagit en ändring så att alla brott i strafflagens 20 kapitel som riktar sig mot personer under 18 år ska falla under allmänt åtal. Detta är en ändring i rätt riktning men i samband med översynen bör det övervägas om alla brott mot den sexuella integriteten och självbestämmanderätten ska sättas under allmänt åtal.

När ett brott inte faller under allmänt åtal innebär det nämligen att ett offer kan utöva sin "fria vilja" och be åklagaren att inte väcka åtal. Det här öppnar möjlighet för gärningsmannen och andra att utöva påtryckningar på offret för att förmå denne att be åklagaren att dra tillbaka åtalet. Åklagaren har ingen möjlighet att bedöma huruvida brottsoffret verkligen agerar utifrån sin egen fria vilja. Att inte lägga ett brott under allmänt åtal ger också en signal om att ansvaret ligger hos brottsoffret och att det är upp till offret och inte samhället att avgöra om ett brott har begåtts eller inte.

Nya brott och definitioner

I samband med översynen bör också införandet av nya brott som *ofredande* och *sexuellt ofredande* övervägas så att det skulle bli lättare än för närvarande att lagföra trakasserier. I takt med att synen på den sexuella integriteten har förändrats ser man också allvarigare på sexuella trakasserier än tidigare. Ingen ska längre anses behöva utstå kränkningar i ord eller handling t.ex. i form av sexuell jargong eller språkbruk, pornografiska bilder, ovälkomna sexuella anspelningar, blickar och gester, tafsande eller annan ovälkommen beröring av sexuellt slag samt ovälkomna förslag eller krav på sexuella tjänster. Inte heller ska någon behöva utstå nedsättande kommentarer om utseende, klädsel och privatliv och nedsättande kommentarer med anknytning till kvinnor respektive män som grupp eller att bli osynliggjord, förlöjligad, utfrysad eller motarbetad på grund av sin könstillhörighet eller sexuell läggning.

Internet och nya sociala medier har visat sig kunna utgöra instrument för olika former av trakasserier. Vid översynen bör uppmärksamhet också i övrigt ägnas åt att utreda om det föreligger behov av lagstiftnings- eller andra åtgärder till följd av den tekniska utvecklingen.

Det bör även övervägas om det finns skäl att införa oäktsamhetsbrott så att ärenden inte behöver läggas ner på grund av att man inte kunnat bevisa att gärningsmannen haft brottsligt uppsåt.

Vidare bör även definitionerna i strafflagens 20 kapitel ses över. Med *samlag* avses t.ex. inträngande med könsorgan i en annans kropp eller sexuellt inträngande i en annans könsorgan. Uppfinningsriikedomen är stor på området och det är viktigt att definitionerna till fullo överensstämmer med den allmänna rättsuppfattningen.

Lagstiftningen och dess förarbeten bör också vara synnerligen tydliga i syfte att nå en för hela landet enhetlig tillämpning i domstolarna.

Kompletterande åtgärder

Ovan beskrivs vilka lagstiftningsändringar som bör övervägas. Minst lika viktigt är dock att lagstiftningen kompletteras med olika typer av opinionsbildande och förebyggande åtgärder samt utbildningsinsatser.

Utbildningsinsatserna bör främst rikta sig till bl.a. personal inom polis- och rättsväsendet samt sjukvården i syfte att öka medvetenheten om sexualbrotten och deras påverkan. Här är också kunskaper samt medvetenhet om genusperspektivet synnerligen viktiga så att de som blivit föremål för sexuella kränkningar möts med respekt och sakkunskap. Utbildnings- och informationsinsatser riktade till åklagare och domare är också viktiga med tanke på ovan nämnda behov av en för hela landet enhetlig tillämpning av strafflagens 20 kapitel.

Utbildnings- och informationssatsningar riktade till unga personer är en förutsättning för att skapa ett förändringsarbete som i förlängningen kan leda till mera jämställda attityder gentemot sexualitet och ömsesidighet. Genom att öppet börja diskutera vilka normer som ligger till grund för hur vi ser på och förstår såväl sexuella handlingar som sexuella övergrepp kan attityder och värderingar förändras. Genom att sätta fokus på både sexuellt våld samt vikten av ömsesidighet och respekt kan unga få mera kunskaper och fakta för att förstå och förhålla sig till frågor rörande sexualitet. Verksamheten bör riktas både till unga kvinnor och män för att de ska kunna utmana destruktiva sexuella mönster. Flickorna bör få ökad medvetenhet om sina rättigheter och pojkarna måste uppmärksammas så att de t.ex. inte ska känna sig tvingade att delta i övergrepp på grund av grupstryck.

I samband med översynen bör ett omfattande utbildningsprogram och en modern upplysningskampanj därför genomföras i syfte att öka förståelsen för en förändrad och modern sexualbrottslagstiftning och behovet av en allmän förändring av synen på sexuella rättigheter och skyldigheter för att uppnå ökad sexuell jämställdhet i samhället.

Med anledning av det ovanstående föreslår vi

att lagtinget hos riksdagen i enlighet med 22 § självstyrelselagen för Åland, hemställer om att riksdagen ger regeringen i uppdrag att företa en översyn i enlighet med motiveringen ovan av strafflagens bestämmelser om sexualbrott för att bringa lagstiftningen i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen samt att därefter vidta kompletterande åtgärder i enlighet med initiativet.

Mariehamn den 8 mars 2011

Gunnar Jansson

Harry Jansson

Danne Sundman

Barbro Sundback

Roger Jansson

Anders Eriksson

Till Ålands lagting

Lagutskottets betänkande

En översyn av bestämmelserna om sexualbrott

- Hemställningsmotion nr 11/2010-2011

INNEHÅLL

Sammanfattning	1
Motionärernas förslag	1
Utskottets förslag	1
Utskottets synpunkter	1
Ärendets behandling	5
Utskottets förslag	5
Bifogade utlåtanden	6

Sammanfattning

Motionärernas förslag

I vtm Gunnar Janssons m.fl. hemställningsmotion föreslås att lagtinget väcker ett initiativ i enlighet med självstyrelselagens 22 § i ett ärende som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet ska föreläggas riksdagen genom regeringens försorg.

Initiativet syftar till att hemställa om att riksdagen uppmanar regeringen att företa en översyn av sexualbrottslagstiftningen så att den bättre motsvarar den allmänna rättsuppfattningen. Översynen bör innefatta överväganden gällande införande av ett s.k. rekvisit för samråd/frivilligt deltagande för våldtäkt, införande av nya brott såsom ofredande och sexuellt ofredande, en översyn av straffskalorna, en översyn av åtalsrätten samt behovet av kompletterande åtgärder.

Utskottets förslag

Utskottet föreslår att lagtinget godkänner motionen samt anför vissa kompletterande synpunkter.

Utskottets synpunkter

Allmänt

Utskottet anser att hemställningsmotionen tar upp en mycket angelägen och aktuell fråga. Sexualbrotten tillhör enligt utskottets mening de allra allvarligaste brotten eftersom de innebär en grov kränkning av i synnerhet den sexuella integriteten. Att bli föremål för ett sexualbrott innebär en enorm påfrestning och ett stort trauma för den drabbade. Forskning visar att ett stort antal av brottsoffren blir deprimerade, får sömnsvårigheter, får synnerligen obehagliga återupplevelser av brottet, får djup ångest, upplever värdelöshet och äckelkänslor för sin kropp. Många offer är självfördömande och rannsakar sig själva med frågor som "Vad kunde jag ha gjort annorlunda?" och "Var det mitt fel?". Forskningen visar alltså att offer för sexualbrott, till skillnad från offer för t.ex. egendomsbrott, tenderar att ta på sig skulden vilket förorsakar ytterligare lidande. Brottsoffren kan också få svårt med närhet till andra människor och få stora svårigheter att njuta av sitt sexual-

liv. Tilliten till andra kan gå förlorad inte bara sexuellt utan också i övrigt vilket kan innebära bl.a. svårighet att känslomässigt knyta an till sina barn. Ett sexuellt övergrepp kan således påverka flera generationer framåt. En översyn av sexualbrottslagstiftningen, som idag inte motsvarar det allmänna rättsmedvetandet, är med andra ord mycket angelägen.

Enligt utskottets mening är det viktigt att, såsom framgår av motionen, ta upp såväl behovet av en översyn av strafflagstiftningen som behovet av kompletterande åtgärder. En kombination av dessa båda åtgärder får enligt utskottets mening nämligen den bästa effekten. Utskottet stöder till fullo alla de förslag som nämns i hemställningsmotionen och vill därtill komplettera med nedanstående synpunkter.

Påföljder

I hemställningsmotionen sägs att en översyn av såväl maximi- som minimi-straffen borde göras i samband med totalöversynen. Utskottet delar denna uppfattning och anser ytterligare att det vid översynen borde övervägas en ändring av strafflagen så att ett fängelsestraff för brott enligt strafflagens 20 kapitel kan förklaras villkorligt endast om det är högst sex månader långt och gärningspersonen fyllt 18 år då brottet begicks. Utskottet föreslår dessutom att det bör övervägas en bestämmelse enligt vilken samhällstjänst inte ska kunna förordnas om straffet följer för brott mot 20 kapitlet i strafflagen.

Utskottet har erfarit att en vanlig påföljd för ett sexualbrott är ett villkorligt fängelsestraff eller att den dömda förordnas kunna avtjäna ett kortare ovillkorligt fängelsestraff som samhällstjänst även då brottet riktats mot ett barn. Det är uppenbart att gemene man/kvinna anser en sådan påföljd vara för lindrig med beaktande av att ett sexualbrott ofta förorsakar brottsoffret ett betydande psykiskt lidande som rent av kan vara livslångt. Även ett kortare fängelsestraff utgör en mycket obehaglig upplevelse för den dömda. Kunskapen om att påföljden för ett sexualbrott i regel är ett ovillkorligt fängelsestraff borde ha en betydande individualpreventiv inverkan mot att begå sådana brott.

I regeringens proposition nr 44/2002 gällande förslag till revidering av straffrättens allmänna läror om samhällstjänst (sida 212) konstateras: "I undantagsfall kan straffen för vissa i sig svåra sexualbrott underskrida åtta månader. I dylika situationer kan beskaffenheten av det brott för vilket ett straff skall dömas ut utgöra ett sådant vägande skäl som hindrar domstolen från att döma gärningsmannen till samhällstjänst." Lagutskottet i riksdagen har i sitt betänkande (LaUB nr 28/2002) inte haft synpunkter mot regeringens skrivning om samhällstjänst.

Visserligen kan det finnas synpunkter emot att påföljderna för just sexualbrott skärps så att även en förstagångsförbrytare lätt döms till ovillkorlig påföljd men det finns å andra sidan ett uppenbart behov att skärpa den verkliga påföljden i avsikt att skydda personer från att bli utsatta för ett sexualbrott med beaktande av de konsekvenser som drabbar de brottsoffer som utsätts för brotten.

I 6 kap 9 § strafflagen föreskrivs att ett fängelsestraff inte kan förordnas vara villkorligt om brottet är allvarligt. Utskottet har ovan konstaterat att ett sexualbrott ofta förorsakar brottsoffret en betydande skada. Det är med andra ord fråga om ett allvarligt brott för vilket ett villkorligt fängelsestraff inte borde vara möjligt. Eftersom domstolspraxis, enligt vad utskottet fått erfar, ändå är att villkorliga straff eller samhällstjänststraff döms för sexualbrott anser utskottet att ett förtydligande av lagstiftningen är påkallat så att lagstiftarens intentioner efterlevs i praktiken.

Utskottet anser ytterligare att en översyn bör företas även beträffande de ersättningsbelopp som utdömts till offer för sexualbrott. Utskottets uppfattning är att de ersättningar som utdöms för egendomsbrott i regel är lättare

att fastställa och därför blir högre. Som exempel kan nämnas att ersättningar för skadade bilar i samband med ett trafikbrott kan uppgå till mycket stora belopp. Vid bedömningen av ersättningens belopp måste hänsyn tas till den mycket omfattande skada som ett offer förorsakats och för vilken utskottet redogör ovan.

Olika typer av våldtäkt

I samband med översynen bör de vanligaste typerna av sexuella övergrepp beaktas. Man brukar allmänt dela in våldtäkterna i fyra olika klasser:

- 1) överfallsvåldtäkt där gärningsmannen är okänd för offret,
- 2) våldtäkt med flera gärningsmän,
- 3) s.k. nöjeslivsrelaterad våldtäkt där offer och gärningsman inte känt varandra längre än några timmar och
- 4) våldtäkt i nära relationer.

Av dessa uppskattas våldtäkt i nära relationer vara den vanligaste även om mörkertalet antas vara särskilt stort när det gäller sådana våldtäkter där de inblandade har olika typer av starka band till varandra och sexuellt umgänge kan vara en naturlig del av förhållandet.

I Sverige har det år 2008 företagits en utredning om våldtäkt mot personer över 15 år av brottsförebyggande rådet (BRÅ 2008/13). Utredningen utgör ett bra underlag vid en framtida översyn av sexualbrottslagstiftningen.

Behandlingar för förövarna

En ytterligare fråga som bör beaktas i samband med översynen av sexualbrottslagstiftningen är behandlingen av förövarna i syfte att nya offer inte ska bli föremål för sexuellt våld. På Åland som enda plats i Finland, finns ett behandlingserbjudande för män med aggressions- och våldsproblem gentemot sin partner. Behandlingsmodellen följer modellen "Alternativ till Vold" från Oslo där det finns en lång erfarenhet av att arbeta med våldsproblematik hos män. Erfarenheterna från Norge är positiva.

Det är viktigt att behandlingar erbjuds dem som döms för sexuella övergrepp oavsett påföljden i övrigt. Det bör även övervägas om strafflindring skulle ges för dem som frivilligt genomgår behandlingen.

Specialkunskaper inom rättsväsendet är nödvändiga

I samband med behandlingen av ärendet har utskottet fått erfara att mål som rör sexualbrott förutsätter specialkompetens på många olika områden. Inte minst på psykologins område krävs stora kunskaper. Som exempel kan nämnas att ett brottsoffer till synes kan vara oberört av övergreppet medan det i verkligheten handlar om att offret har fått ett så svårt trauma att det inte går att binda känslor till händelserna. Behovet av specialkunskaper är givetvis också stort gällande lagstiftningen samt förarbetena på området. Domare, åklagare och polis måste därför hålla sig ajour både med litteraturen och den ständigt växande forskningen på området.

Att offentligt redogöra för sexuella erfarenheter är någonting som de flesta i allmänhet undviker och att inför en domstol redogöra för sådana negativt laddade erfarenheter som sexuella övergrepp är synnerligen obehagligt. En utredning jämte rättegång kan därför innebära en ny traumatisering (Secondary Victimization) vilket resulterar i att många brottsoffer undviker en anmälan om brott. De offer som trots allt genomgår en rättegång kan mot denna bakgrund efteråt ångra sin anmälan, särskilt om gärningsmannens straff uppfattas som lindrigt. Speciella tekniker för utrednings- och förhørsverksamheten bör därför utvecklas så att en ny traumatisering av offret så långt det är möjligt kan undvikas.

Enligt vad utskottet fått erfara har det vid rättegångar förekommit att man från försvarets sida fäster uppmärksamhet vid brottsoffrets bakgrund och familjeförhållanden vilket inte är vanligt i samband med t.ex. egendomsbrott. Metoder för att styra in rättegångarna till att handla enbart om sådant som är väsentligt för målet i fråga bör därför utvecklas.

Det är också viktigt att säkerställa att det vid de allmänna tingsrätterna finns utrymmen som är ändamålsenliga med tanke på sexualbrottsmål, utrymmen där brottsoffer och gärningsmän inte behöver konfronteras. Det är likaså angeläget att eventuella olikheter i rättspraxis mellan tingsrätterna elimineras.

Sammantaget betyder detta att kompetensen på området bör samlas och utökas, forskningen bör intensifieras, befintliga forskningsresultat måste tas tillvara och nya metoder måste utvecklas. Behovet av specialkunskaper kan mötas genom särskilda utbildningsinsatser riktade till yrkesgrupper såsom domare, åklagare och poliser så att de allmänna tingsrätterna, som sporadiskt handhar sexualbrottsmål, kan upprätthålla en tillräcklig kompetens och skicklighet på området. Utskottet konstaterar att det traditionellt har funnits olika specialdomstolar som man i detta sammanhang kan studera närmare när det gäller att säkra tillgången till specialkompetens. Behovet av specialkunskaper kräver enligt utskottets mening nytänkande och nya lösningar inom rättsväsendet.

Förebyggande åtgärder

Utskottet understryker slutligen vikten av att en strängare lagstiftning kompletteras med ytterligare åtgärder på det sätt som det föreslås i motionen. I mångt och mycket handlar det om attityder. Behovet av undervisning och information riktad särskilt till unga personer är extra stort med tanke på den spridning av bl.a. pornografi som sker via internet och massmedia.

Utskottet har i sitt betänkande över Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (LU 15/2010-2011) konstaterat att konventionen förutsätter ett stort antal åtgärder som är förebyggande och behövliga för förändringar av attityder. Motsvarande åtgärder är enligt utskottets mening även nödvändiga i fråga om förebyggande av sexualbrott mot vuxna.

Inhämtade utlåtanden

Utskottet har i ärendet inhämtat utlåtanden från professorn i straffrätt Terttu Utriainen och professorn em. i straffrätt Madeleine Leijonhufvud.

I professor Utriainens utlåtande konstateras att Finlands sexualbrottslagstiftning från år 1998 till många delar var föråldrad redan vid tillkomsten. Redan i motiveringarna till reformen år 1971 var den sexuella självbestämmanderätten den ledande principen, men den fick inte uttryck i brottsrekvisitet och samma sak gäller nuvarande lagstiftning. Den rådande uppfattningen i dag är dock enligt utlåtandet att samtycket borde vara det väsentliga brottsrekvisitet för våldtäkt. Även i övrigt stöder utlåtandet initiativets intentioner och det framhålls att det är svårt att punktvís reformera sexuallagstiftningen i kapitel 20, vilket regeringen nyligen har försökt göra, eftersom det handlar om lagrum som har anknytning till varandra. Även ny teknik och nya kommunikationsformer åstadkommer reformbehov i lagstiftningen. Reformen av lagstiftningen är enligt professor Utriainen viktig eftersom lagstiftningen ska återspegla de värden som gäller i det demokratiska och rättvisa samhället.

Av professorn em. i straffrätt Madeleine Leijonhufvuds utlåtande framgår att den finska regeringen av sexualbrott i mycket ser ut som den svenska lagen gjorde före de senaste decenniernas reformer. I Sverige har bl.a. våldtäktsansvaret utvidgats också till sexuella handlingar som med

hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag. Rubriceringen ”våldförande”, som användes när offrets handlande ansågs mindre klandervärd, har slopats i Sverige medan finsk lag har kvar en brottsrubricering för fall där det föreligger förmildrande omständigheter. Även i andra avseenden skiljer sig svensk och finländsk lagstiftning åt. I utlåtandet konstateras vidare att sex förutsätter att även motparten deltar frivilligt, annars är sexhandlingen ett brott mot den andres sexuella integritet eller ett brott mot ett av de allra viktigaste integritetskraven. Professor Leijonhufvud anser det därför svårt att förstå och förklara att inte vi i de nordiska länderna, med vår långt utvecklade jämställdhet, ännu har förmått att uppställa ett adekvat skydd för den sexuella integriteten. Hemställningsmotionens förslag är enligt utlåtandet således mycket angelägna och det vore en stor och viktig framgång för Ålands lagting om detta initiativ skulle leda till att Finlands strafflagstiftning får en utformning som skyddar den sexuella integriteten på ett sätt som svarar mot den allmänna rättsuppfattning som utan tvekan råder – och bör råda – i vår del av världen.

Ärendets behandling

Lagtinget har den 16 mars 2011 inbegärt lagutskottets yttrande över motionen.

Utskottet har i ärendet hört chefen för jämställdhetsfrågor Vivan Nikula, kommissarien Olof Lindqvist, psykologen Crister Eriksson, tingsdomaren Gustaf A. Nymalm (per telefon), psykologen Anna Uutamala (per telefon) samt doktorn i folkhälsovetenskap Anette Häggblom.

Utskottet har i ärendet inhämtat utlåtanden från professorn i straffrätt Terttu Utriainen och professor emeritus i straffrätt Madeleine Leijonhufvud. Utlåtandena bifogas betänkandet.

I utskottets avgörande behandling deltog ordföranden Olof Erland, vice-ordföranden Barbro Sundback samt ledamöterna Harry Jansson, Jan Salmén och Folke Sjölund.

Utskottets förslag

Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet

att lagtinget godkänner hemställningsmotion nr 11/2010-2011.

Mariehamn den 8 april 2011

Ordförande

Olof Erland

Sekreterare

Susanne Eriksson

Bifogade utlåtanden

Terttu Utriainen

4.4.2011

Professor i straffrätt
Lapplands universitet

UTLÅTANDE TILL LAGTINGET

Referens: Hemställningsmotion nr 11/2010-2011

Behovet av en totalreform av sexualbrottslagstiftningen

I hemställningmotionen har grundligt argumenterats, varför totalreformen av sexualbrottslagstiftningen behövs. I argumenteringen har syftats till den internationella utvecklingen, till nya sexualbrottstypers tillkomst och till ändringen av samhälleliga genusvärderingar.

Fast Finlands sexualbrottslagstiftning reformerades så nyligen som år 1998 var den till många delar föråldrad redan vid tillkomsten. Det fanns närmast två orsaker: för det första söktes modeller i de övriga nordiska länderna samt i Tyskland och Österrike. De nya tankarna om sexuell självbestämmanderätt kom dock från den anglosaxiska världen. För det andra förnyades den finländska strafflagstiftningen enligt en ideologi som tillkom på 1960 - talet. Det som prefererades var gärningsmannens rättigheter och att minimera bruket av ovillkorligt fängelsestraff. Offret uppmärksammades i årets 1998 reform inte på samma sätt som i dag.

Reformbehoven av strafflagens 20 kapitel

Våldtäkt (20:1) – från fysiskt våld till samtycke

Redan i motiveringarna till reformen år 1971 var den sexuella självbestämmanderätten den ledande principen, men den fick inte uttryck i brottsrekvisitet. Samma sak gäller även nuvarande brottsrekvisit. Det finländska brottsrekvisitet har grundats på våld sedan år 1889.

Den rådande uppfattningen i dag är dock att samtycket borde vara det väsentliga brottsrekvisitet i våldtäkt. Följande orsaker har lett till detta: uppfattningarna om männens och kvinnornas sexuella beteende har förändrats så att samlag förutsätter ett ömsesidigt avtal. Samtidigt märkte man i internationella konflikter att fysiskt motstånd var omöjligt eller farligt. Offret kan i en våldtäktssituation också förlamas på så sätt att han eller hon inte kan göra motstånd.

Med dessa motiveringar reformerades våldtäktsrekvisitet i många länder så att samtycket blev brottsrekvisit och fysiskt våld spelade inte längre så stor roll. Även de internationella tribunalerna i straffrätt i ex- Jugoslavien och i Ruanda samt den internationella Criminal Court (ICC) började formulera våldtäktsrekvisit så att samtycke, inte längre det fysiska våldet var brottsrekvisitet. Denna utveckling dokumenterades noggrant i beslutet M.C. v. Bulgarien (4.12.2003) av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

I finska regeringens proposition 283/2010 tillsätts till brottsrekvisitet en ny punkt där samlag med en medvetslös person kriminaliseras som våldtäkt. I själva verket är det fråga om samma förändring som gjordes i Sverige år 2005.

Sexuellt utnyttjande av barn (20:6) – inte våldtäkt i Finland

I England och i Sverige är samlag med minderårig kriminaliserad som våldtäkt: "Rape of a child under 13" och "Våldtäkt mot barn". Brottsrekvisiten är så formulerade att samtycke inte hör till rekvisitet. I Finland har det varit

fråga om sexuellt utnyttjande av barn. Man har försökt förbättra barnens ställning i justitieministeriets betänkande 34/2010 genom att höja fängelsestraffminimum till fyra månader och genom att nämna samlag som en kvalifikationsgrund.

I Finland har de grova gärningsformerna i reformen av år 1998 dock formulerats så att de realiserats ytterst sällan såväl i sexuellt utnyttjande av barn som i våldtäkt. I de grova gärningsformerna har offrets ställning inte kommit fram tillräckligt. Offret måste vara nästan i livsfara för att brottsrekvisitet skulle realiserats. Dessutom innehåller grova gärningsformer en helhetsklausul så att det inte räcker att en punkt i brottsrekvisitet realiserats utan gärningen måste anses grov som helhet. I sig är klausulen diffus.

Definitionen av samlag (20:10.1) – utvidgad men inte tillräckligt

Definitionen av samlag förnyades år 1998: det omfattar vaginalt, oralt och analt samlag. Detta betyder att sexuellt inträngande med ett föremål in i människans anus enligt den finska lagstiftningen inte är våldtäkt, utan tvingande till sexuell gärning (20:4). I praktiken används dock inte detta lagrum utan det anses att gärningen inbegrips i våldtäkt och den döms som misshandel.

Rättspraxis är inte korrekt i denna fråga, eftersom gärningarna kan vara utom smärtsamma även farliga. Om gärningen döms som misshandel blir dess sexuella karaktär onoterad. Om den åter inbegrips i våldtäkt blir dess våldskaraktär onoterad.

Sexuell handling (20:10.2) – formuleringen måste objektiviseras

Enligt definitionen måste gärningsmannen sträva efter sexuell upphetsning eller tillfredsställelse och handlingen måste vara av väsentligt sexuell innebörd. I rättspraxis har förekommit fall, där gärningsmannen har påstått att han/hon inte har haft sexuella avsikter fast gärningen objektivt sett kan anses vara sexuell. Problemet kom fram i det s.k. tungkyssfallet (HD: 2005/93).

Sexualbrottens historia visar, att gärningsmännen ingalunda alltid stävar efter sexuell upplevelse utan vill t. ex. förödmjuka, förnedra, misshandla eller tortera offret. Gärningsmannen kan alltså ha motiv som inte är sexuella, fast gärningen ur offrets synpunkt och objektivt sett är sexuell. T.ex. i den engelska Sexual Offences Act (2003) är handlingen objektivt formulerad (78).

Åtalsrätten (20:11) och åtalseftergiften (20:12)

Tendensen från målsägandebrott till allmänt åtal har varit synlig i alla reformer. Det oaktat är det överraskande att det fortfarande finns några punkter i strafflagens 20 kapitel som är målsägandebrott. Speciellt förundrar man sig över att sådant förekommer också i sexuellt utnyttjande (20:5.1, 2 och 4 punkten).

Under de senaste åren har det uppstått många krav att upphäva eftergiftsparagrafen. Att lämna beslutfattandet för offret leder dem ofta in i svåra situationer i synnerhet om brottet begås i familjekretsen. Man har visserligen försökt förbättra offrets ställning genom barnskyddslagstiftningen och med frivilliga organisationers verksamhet.

Det är dock viktigt att strafflagstiftningen visar gärningarnas straffvärde och att samhället tar frågorna på allvar i polis-, åklagar- och domstolsverksamheten så som konstateras i besluten vid europeiska domstolen för mänskliga rättigheter.

Straffvärdet och straffutmätningen vid sexualbrott

I Finland har man krävt hårdare straff för sexualbrotten och ansett att straffnivån inte motsvarar den allmänna rättsuppfattningen. Problemet ligger inte däri att straffskalorna inte skulle räcka till utan att enligt norm-

strafftänkandet är bara den lindrigaste fjärdedelen i allmänhet i bruk. Sexualbrotten är sällsynta i domstolarna och under de senaste åren har de varit också hemliga, så att inte ens åklagarna och domarna har kunnat jämföra grovheten i fallen. Straffpraxis har blivit smalare.

Den verkliga skillnaden i straffens stränghet är mellan villkorligt och ovillkorligt fängelsestraff. Av de först nämnda verkställs bara 1 – 2 %. Det villkorliga fängelsestraffet är i själva verket en varning och ett lindrigare straff än böter. Förhållandet mellan brott och straff måste vara proportionellt så att grövre brott leder till strängare straff. För tillfället döms t.ex. för försök till dråp 3,5 – 4 års fängelse, men för att hota med dråp i samband med våldtäkt genom att hålla en kniv mot halsen ger i allmänhet hälften mindre straff.

Till slut

Det ovannämnda visar hur svårt det är att punktvis reformera sexuallagstiftningen i kapitel 20, vilket regeringen har försökt göra i fjol, eftersom det handlar om lagrum som har anknytning med varandra. Även ny teknik och nya kommunikationsformer åstadkommer reformbehov i lagstiftningen. Exempel på detta är grooming eller lockande av barn i sexuella syften via internet. Reformen av lagstiftningen är viktig eftersom lagstiftningen ska återspegla de värden som gäller i det demokratiska och rättvisa samhället.

Utlåtande till Ålands lagtings lagutskott.

Undertecknad, professor em. Madeleine Leijonhufvud, har ombetts avge ett utlåtande över det förslag till lagstiftningsinitiativ som tagits i hemställningsmotion nr 11/2010-2011. I hemställningsmotionen föreslås att lagtinget utnyttjar möjligheten enligt självstyrelselagens 22 § att föreslå en översyn av den finska straffrättens reglering av brott mot den sexuella integriteten. Översynen ska enligt förslaget omfatta frågor om införandet av ett rekvisit om samråd/frivilligt deltagande, kriminalisering av mindre ingripande sexuella övergrepp som sexuellt ofredande samt en översyn av straffskalorna och av åtalsrätten.

Den finska regleringen av sexualbrott ser i mycket ut som den svenska lagen gjorde före de senaste decenniernas reformer. Man har kvar mer begränsande krav på den sexuella handlingens art för att konstituera våldtäkt. I Sverige utvidgades våldtäktsansvaret år 1998 till att, förutom samlag, också omfatta sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag.

Finsk lag har kvar en annan brottsrubricering än våldtäkt för fall där det föreligger förmildrande omständigheter, ”tvingande till samlag”. I svensk lag slopades rubriceringen ”våldförande” (som användes när offrets handlande eller relationen mellan dem ansågs göra förövarens gärning mindre klandervärd) år 1984. Det finns en mildare straffskala för våldtäkt som med hänsyn till omständigheterna är mindre grov, men brottet är alltså ändå rubricerat som våldtäkt.

Svensk lag gör det straffbart att underlåta att anmäla eller annars avslöja grova sexualbrott.

Finsk lag kräver målsägandeangivelse för tvingande till samlag, tvingande till sexuell handling och sexuellt utnyttjande av 16-18-åring i beroende ställning eller omognad och ger åklagaren rätt underlåta väcka åtal om målsäganden av egen fast vilja ber om detta och inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver annat. I Sverige ligger dessa brott under allmänt åtal utan några sådana begränsningar. Krav på åtalsanmälan och en särskild, kort preskriptionstid för anmälan togs bort redan år 1984. Att låta frågan huruvida ett samhälleligt ingripande ska ske vid dessa allvarliga brott ligga på offret är självfallet inte försvarligt med hänsyn till den press en sådan ordning medför för en redan utsatt person.

Finsk lag behandlar inte samlag utfört utan våld eller hot mot en person, som utan gärningsmannens förvållande är i hjälplöst tillstånd (t.ex. sover), som våldtäkt utan som ett mildare brott, ”sexuellt utnyttjande”. Sverige förde dessa fall till våldtäkt genom en reform år 2005.

När det gäller barn har finsk lag en högre åldersgräns, 16 år, medan svensk lag har 15 år. FN:s barnkonvention stadgar att man är barn upp till 18. Men finsk lag kräver fortfarande våld eller hot för att ett övergrepp på ett barn ska vara våldtäkt. Annars är det ett mildare brott, ”sexuellt utnyttjande av barn”. I Sverige förslog Kvinnovaldscommissionen år 1995 att våldskravet skulle slopas beträffande barn. Förslaget blev lag (först) år 2005.

Köp av sexuell tjänst är generellt straffbelagt i Sverige. I Finland är sexköp straffbart endast om det gäller en person som är föremål för sexhandel (människohandel).

Verkligheten ser också olika ut. Sverige ligger i Europatopp när det gäller anmälningar för våldtäkt. Åtminstone på Åland anmäls enligt uppgift få fall. Allmänt gäller att ju längre söderut i Europa man kommer desto färre anmälningar – och desto grövre är de anmälda fallen. Förklaringen ligger inte främst i skillnader i lagstiftning utan i ”kultur”skillnader och skillnad vad gäller jämställdhet – där det är en skam att ha utsatts för våldtäkt anmäls i princip endast överfallsvåldtäkter av för offret okända män.

Straffen är generellt lägre i Finland. Man dömer till villkorligt straff för brott som har ändå upp till två års straffvärde. Straffet för allvarliga sexualbrott blir ungefär lika ofta villkorligt som ovillkorligt. Det förhåller sig inte så i Sverige – i de få fall som går till åtal (1 av 10) och vidare till fällande dom (8 av 10). Förklaringen är dels straffskalorna, dels att det i Finland gäller som allmän princip att villkorligt straff ska användas om straffvärdet understiger två år, medan detta i Sverige gäller endast vid straffvärde upp till ett år.

I Finland har förslag framlagts som skulle ta bort några av dessa olikheter och föra fram finsk lag i flera hänseenden till svensk lags nuvarande ståndpunkt. Men i Sverige har ett utredningsförslag till ytterligare ändrad reglering just varit på remiss (SOU 2010:71). Förslaget går ut på att det ska bli straffbart att utföra en sexuell handling mot en person utan den personens tillåtelse. Gränsen mellan tillåten och brotlig sex ska enligt förslaget bero på existensen eller avsaknaden av *samtycke* – inte som nu på om våld, hot användes eller om offret var i hjälplöst tillstånd.

Redan inför 2005 års reform fanns i Sverige starka krav på införandet av en samtyckes-reglering. För detta anfördes både sakliga skäl – ofta behövs inte våld eller hot för att genomföra en sexuell handling, offren reagerar just som djur i fara med *passive coping /frozen fright* -, och juridiska skäl – Europakonventionen uttolkad av domstolen i Strasbourg i det s.k. Bulgariendomen (*M.C. mot Bulgarien dec. 2003*) kräver att Europarådets länder kriminaliserar varje sexuell handling utan samtycke (”any non-consensual sexual act”).

Kraven växte efter 2005 års reform. Domstolar uttalade i friande domar att om Sverige haft en samtyckesreglering skulle man ha fällt till ansvar. År 2008 genomförde jag på ett riksdagspartis (miljöpartiet) uppdrag en ”skuggutredning” med förslag till en samtyckesreglering. Förslaget publicerades som bok (*Samtyckesutredningen - lagskydd för den sexuella integriteten*. Thomson förlag). Nu finns alltså även ett förslag framtaget på den svenska regeringens initiativ. Lagtekniskt är de något olika utformade, men det väsentliga är att med båda förslagen blir frivillighet en klar norm vid sex.

Bland alla former av integritetskrav är rätten att få bestämma om sin kropp i sexuellt hänseende ett av de allra viktigaste. Sex förutsätter att även motparten deltar frivilligt. Annars är sexhandlingen ett brott mot den andres sexuella integritet.

Att inte vi i de nordiska länderna, med vår långt utvecklade jämställdhet, ännu har förmått att uppställa ett adekvat skydd för den sexuella integrite-

ten är svårt att förstå och förklara. I stora delar av vår omvärld är det sedan länge klart, också i lagstiftningen, att sex förutsätter samtycke/frivillighet, annars är det ett brott. De argument som har anförts emot en samtyckesreglering håller inte måttet logiskt och intellektuellt: man har talat om en risk för bevisbördeförskjutning, en risk för ännu mer kränkande behandling av kvinnor i rättsprocessen, att få ytterligare fall kommer att leda till fällande dom. Bevissvårigheter har dock inte i på andra områden tillåtit hindra att lagen utformas så att det finns en möjlighet att beivra verkligt straffbara förfaranden.

Precis som när det gällde barnaga – som ju också är svårbevisade gärningar och som förbjöds i Sverige genom en uttrycklig reglering år 1979 med starkt attitydpåverkande effekt – krävs en tydlig norm, en norm som bör kunna leda till färre övergrepp och innebär ett väsentligt steg mot en bättre jämställdhet.

Hemställningsmotionens förslag är enligt min uppfattning således mycket angelägna. Det vore en stor och viktig framgång för Ålands lagting om detta initiativ skulle leda till att Finlands strafflagstiftning får en utformning som skyddar den sexuella integriteten på ett sätt som svarar mot den allmänna rättsuppfattning som utan tvekan råder – och bör råda – i vår del av världen.

Stockholm den 28 mars 2011.

Madeleine Leijonhufvud
professor em. i straffrätt.